

A szabadság csírája

Sándor Ferenc

„A világon több, mint 1 millió embernek kell megélnie kevesebből, mint napi 1 dollár. Mintegy 815 millió ember éheznek, ebből 150 millió öt éven aluli gyermek. Afrika az éhség egyik legsúlyosabban szenvedő áldozata. Az elmúlt években a fejlett országokból jövő mezőgazdasági termelésre fordított segélyek összege radikálisan lecsökkent a fejlődő országokban.”

(ENSZ Millenium Development Goals Jelentése, 2005.)

Malawi a dél-afrikai térségen belül helyezkedik el Mozambik, Tanzánia és Zambia között mintegy 118,500 km² területen. Éghajlata tipikusan szavannai klíma, mely esős és száraz évszakra különül el. Az ország területe 1,000 és 3,000 méter tengerszint feletti magasságon fekszik. Az ország becsült lakossága 12 millió, amelyből 86% vidéken él. Az átlagos élettartam az egyik legalacsonyabb a világon, a férfiaké 37 év, a nőké 39 év. A gyermekágyi halálozási arány 985 minden 100,000 szülésre számítva. Minden 1,000 szülésből 76 újszülött hal meg és 133 gyermek nem éri meg az egy éves kort. Összességében a gyermekek évi halálozási aránya Malawiban az egyik legmagasabb a világon: 16,000 újszülött, 45,600 egy éven aluli és 271,000 öt éven aluli gyermek. A halálozási okok között első helyen szerepel a malária, ezt követi az okok sorában a szepszis, a hasmenés, az AIDS, az alultápláltság és a tüdőgyulladás. A tipikusan mezőgazdasági ország lakosságának 75 százaléka a létszínvonal alatt élők csoportjába tartozik.

A mezőgazdaság elsődleges szerepet tölt be Malawi gazdasági életében. A korábbi időkben alkalmazott piacszabályzó eljárásokat – mint például a kukorica és műtrágya rögzített piaci ára – a szektor liberalizációja váltotta fel az elmúlt években. Azonban a termelői támogatás (*subsidization*) hiányának következtében a piaci árak irreálisan többszörösükre emelkedtek, ami a fokozódó elszegényesedéssel együtt a vásárló kapacitás csökkenését eredményezte. Így a fő kérdés az ország gazdasági politikájával kapcsolatban az lett, hogyan lehetne tőkét befektetni a vidékfejlesztési gazdaságpolitikába olyan körülmények között, ahol a vásárló kapacitás elvesztése és az input piaci árainak felduzzadása termeléképtelenséghez vezetett. A probléma részletes megértéséhez ismernünk kell Malawinak (és a térségnek) az elmúlt évtizedben alkalmazott élelmezésbiztonsági politikáját, melyben három tényező játszotta a fő szerepet.

Első helyen kell említanünk az ország nemzeti élelmezésbiztonsági szemléletét, amely a kukoricának, az ország fő élelmezési növényének a prioritált termelésében nyilvánul meg. A kukorica stratégiai növény az ország gazdaságában és a legfontosabb, alapvető élelmiszer. A fő termelési évszakban (esős évszak) szinte kivétel nélkül minden kistermelő és nagy része a nagytermelőknél kukoricát termel. A legnagyobb segélyezési szervezetek programjában ugyancsak kiemelkedő szerepet játszik a kukorica növény termesztésének támogatása. Az angol kormány éveken keresztül szponzorálta az úgynevezett *Starter Pack* programot, ami abban nyilvánult meg, hogy országsgazdálkodás ingyen

műtrágyát és hibrid vetőmagot osztottak szét a kistermelők között, akik az ország éves kukoricából származó bevételének nagy részét biztosítják. Ezzel a programmal azokat a kisparaszti gazdaságokat kívánták segíteni, amelyek az úgynevezett „szegényebb a szegénynél” kategóriába tartoznak. Ez a fajta segélycsomag azonban több problémát is felvetett, elsősorban azt, hogy az ökonómiai és pénzügyi eszközök ilyenfajta biztosítása termelői függőséget vált ki és hosszú távon megkérdőjelezi a rendszer fenntarthatóságát. A segélyprogram ugyancsak ösztönözte a növény monokultúrában történő termesztését, ami a mezőgazdasági termőterületek degradációjához vezetett, és immáron rémisztő méreteket öltött. A talaj termékenysége oly mértékben megromlott, hogy az átlagos terméshozam az országban egy tonna körüli értékre csökkent hektáronként. Magának a segélycsomagnak a végrehajtása zűrzavarhoz és szervezetlenséghez vezetett, amikor 2004-ben a Malawi kormány és az angol kormány segélyszervezete (DFID) úgy döntött, hogy az előző évek gyakorlatától eltérve nem osztja szét a termelői csomagot, hanem egyfajta szubszidiációs bónuszt (vásárlójegyet) ad a termelőknek, ami lehetővé teszi a műtrágya és vetőmag áron aluli vásárlását.

Második helyen a piaci és alternatív tápláléknövény termesztésének ösztönzését és kibővítését kell megemlítenünk, az úgynevezett „cash crop and alternative crop” diverzifikációját a termelésben. Ez a fajta politika két feltételezésen alapult. Egyrészt a piaci növények termelése megnöveli a kistermelőhöz befolyó pénzügyi eszközöket, melyek ugyancsak képesek kompenzálni a megnövekvő termelési költségeket a kitermelt nettó profit mellett. Másrészt az egyéb „alternatív” élelmezési célú növények termesztése, elsősorban gyökérgumósok (kasszáva, édesburgonya), a lakosság élelmezésbiztonsági helyzetének javulását fogja eredményezni. A kettős cél elérése érdekében a nyomokban meglévő és szervezetlen helyi piac felfejlesztése vált szükségessé, ezért a kormány országsszerte létrehozta az úgynevezett ADMARC piaci telepeket, mint a lokális piac fő mozgató tényezőjét. Ennek a koncepciónak a bevezetése azonban nem eredményezett lényeges változást az élelmezésbiztonsági mutatókban. Ennek kettős oka van; a lakosság táplálkozási szokásai alkalmazkodtak a monokulturális termeléshez, ami a szegényes táplálkozásban nyilvánult meg, azaz abban az elterjedt felfogásban, hogy „étel kukorica nélkül nem étel”. Így aztán még ahol mód is van egyéb termékekkel bővíteni az étrendet, a gyakorlatban nem használják ki a lehetőséget. Ez persze hozzájárult a másik ok jelentkezéséhez, nevezetesen ahhoz, hogy más gyökérgumós termékeknek az alacsony piaci ára nem fedezi a termesztési költségeket.

Harmadik, fontos tényezője a nemzeti élelmezésbiztonsági politikának az úgynevezett „off-farm” termelés. Ez alatt elsősorban extenzív, pásztorkodó állattartást, méhészetet és halastavi termelést kell érteni. Ennek a koncepciónak a jelentősége fokozott mértékben növekedett meg az elmúlt évek gyakorlatában.

Mi lenne a jövő útja Malawiban? A kérdés nyitott; mint ahogy az elmúlt évtizedben, úgy ma sincs egyértelmű válasz. A donor intézetek és szervezetek különböző szempontokból és különböző módokon ítélik meg a helyzetet. Egyesek közigazdasági szakértők véleményét veszik alapul, amely sokszor alapvető ellentétben áll a mezőgazdasági tudományok termelési szempontjaival, mások viszont a mezőgazdasági szakértők véleményét tekintik relevánssnak.

A *Penal Reform International* (NGO) innovációs termelési eljárásokkal jelent meg ezen a színtéren 1998-ban. A szervezet több mint tíz éve dolgozik Afrikában a büntetésvégrehajtó intézetekben az elítéltek emberi jogainak biztosítása és körülményeik megjavítása céljával, melyek minden szempontból embertelennek tekinthetők. Malawiban ugyanúgy, mint a többi afrikai országban, a börtönök túlszűfoltak. Mindennapi gyakorlat, hogy egy 40 főre tervezett cellában 140-160 elítéltet zsúfolnak össze, akik alvaskor a *nyapala* (rabfőnök) vezényszavára egyszerre fordulnak meg, mivel másképp ez nem lehetséges. Ugyancsak „természetes”, hogy a rabok a földön alszanak, nincs ruhájuk és takarójuk. Sűrűn előfordul, hogy csupán három-négy naponta kapnak enni egy adag kukoricakását, mivel napi egy étkezés biztosítása is nehéz feladatnak bizonyul. Így könnyen érthető, hogy a tuberkulózis, a hasmenés,

a kolera, a malária és az alultápláltság sűrűn szedi áldozatait a szerencsétlenek közül. (Ebben az évben a *New Times* megrendítő cikke közölt a malawi börtönviszonyokról „Az Elfeledettek” címmel).

A *Malawi Prison Farms Rehabilitation Programme* (Malawi Börtöngazdaságok Rehabilitációs Programja) e sorok írójának 2001-es tanulmánya alapján 2002-ben indította be a második fázisát e programnak, amelyben fokozott mértékben megnövelte a befektett termelési eszközök arányát (a program első fázisát 1998. és 2001. között hajtották végre), új termelési technológiát vezetett be és szakértőket vont be a program kivitelezésébe. A második fejlesztési szakasz 22 börtöngazdaság fejlesztését, 150 börtöntiszt képzését és több ezer elítélt rehabilitációját tűzte ki célul 2005-ig bezárólag. A programot egy nemzetközi szakértőkből álló csoport vezette, amelyben magyar, malawi, iráni, holland, francia, hondurasi, nicaraguai, német és angol szakértők vettek részt.

A magyar szakértő által kidolgozott technológia teljes egészében újnak tekinthető a térség mezőgazdasági fejlesztés politikájában. A helyi termelési eszközökön alapuló intenzív agro-ökológiai termesztési technológia az egyensúlyozott agro-ökoszisztéma fokozott kihasználására alapulva ér el megközelítően a konvencionális mezőgazdasági termelésben produkált terméseredményeket.

Miért vált szükségessé és főleg hogyan vált lehetségessé egy ilyen technológia létrehozása? Elsősorban azt kellett figyelembe venni, hogy az ítéletvégrehajtó intézetek pénzügyi feltételei túl szegényesek ahhoz, hogy elbírájék egy konvencionális mezőgazdasági gyakorlat költségeit, azaz olcsón kellett sokat termelni. Másodsorban, az elítéltek rehabilitációja olyan eljárások képzésére irányult, amelyeket az elítélt szabadulása után képes alkalmazni családi kisgazdaságban is. (Az átlag Malawiban körülbelül fél hektár családonként.) Tehát olcsó és egyszerűen megtanulható módszerek kellettnek. Ebben a környezetben az agro-ökológiai technológiák jól alkalmazhatók, de hátrányuk, hogy a termésátlagok alacsonyak, főleg a kezdeti 3-4 évben. Ennek a problémának a megoldására a biokatalizátorok bevezetése adta meg a választ. Ezek lényegében az úgynevezett *humic* anyagok, melyek a humuszról kapták nevüket és annak aktív komponensei koncentrált extraktum formájában. Ezek a természetes pigmentált, szerves polimerek fokozzák a talaj termőképességét, a növény tápanyagfelvételét, és lehetővé teszik a magas termésátlagok elérését.

A technológia a zárt tápláléklánc (*food-chain*, helyesebben mondva a „*food-web*”) manipulálásán alapul, azaz a célja minden lehetséges szerves és szervesetlen hulladékot visszajuttatni a táplálkozási láncba, amihez kiegyensúlyozott agro-ökoszisztémának a felépítése szükséges, mely magába foglalja a növénytermesztést, víz- és talajgazdálkodást, kisállattartást, méhészetet, halgazdasági termelést és erdőgazdálkodást. A rendszer lehetővé teszi a termőterületek feljavítását, a termelés diverzifikálását, a műtrágyák csökkentett alkalmazását és a termelési költségek 40 százalékos csökkentését.

A börtöngazdaságok modellje nemcsak új utat nyitott egy „Afrika-barát” mezőgazdasági technológiának, de ugyanakkor bebizonyította, hogy része lehet egy jobb élelmezésbiztonsági politikának is Malawiban. Ahogy az előzőekben már leírtuk, a kérdés nyitott. Malawi még keresi az utat egy jobb, minőségében színvonalasabb életnek, ahol a kapu nyitva áll mindenki előtt a jövőbe, a huszonegyedik századba.

